

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt Volume 10/ Sayı Issue 26/ Aralık December 2021
Samsun-Türkiye/ Turkey www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut461>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Sisypus Dağının Melankolik Arafı: Akif Paşa/Recâizade Mahmut Ekrem Şiirinde Çocuk↔Ölüm Değerleri¹

The Melancholic Purgatory Of The 'Sisypus' Mountain: The Child - Death Values In The Poem Akif Paşa/Recaizâde Mahmut Ekrem

Öz

Tanzimat'ın Türk toplumunda yarattığı sosyal, psikolojik, sanatsal kırılmalar düzenlemenin ötesindedir. Özellikle kendince kabullerini yeniden yorumlamaya çalışan toplum için kırılma, zannedildiğinin çok ötesinde gerçekleşmiştir. Dönem yazarlarının çoğunun taşıdığı aydın kimliği; onlar adına söz konusu değişim ve dönüşümleri daha derinden hissetmelerine sebep olmuştur. Ölüm konusu da bunlardandır. Toplumda büyük oranda benimsenmiş İslami kabullerin sarsılması ve beraberinde pozitivism, realizm, determinizm, rasyonalizm gibi algılar çok boyutlu boşluklar yaratmıştır. Daha öncesinde tartışılmayan, konuşulmayanlar felsefe, sanatın malzemesine dönüşmüştür. Her şeye rağmen devam eden aradalık, çift algı genel düşünce tedirginliğidir. Şairlerin ölüme dair yaklaşımları içerisinde de aynı dualitenin yaşandığını görürüz. İnanmak ve inanmamak arasında devam eden çekişme sanatın estetik malzemesini etkilemiştir. Kurmaca şiirin davranış pratiklerini belirleyen inanç, sürekli kendini sorgular bir noktaya gelmiştir. İşin içine kendi çıkmazları eklenince yaşanan, büyük oranda metafizik ürpermelerin gezindiği bir şiir coğrafyasıdır. Dilin standart anlam boyutunda çağrışımlarıyla dahi birbiriyle pek bağdaştırılmayan iki sözcüktür çocuk ve ölüm. Çoğu zaman hayat ve ölüm denecek kadar ortak anlam alanlarına sahiptir. Mitolojide Sisypus'un boş yere çaba sarf etmesi gibi ölüm de insan uğraşısının gereksizliğinin ağlama duvardır. İnsan sonsuz düş evrenini sonlu zamanlara sıkıştırmak için beyhude uğraşır durur. Türk Edebiyatı'nın Tanzimat dönemi sanatçıları içinde bu temayı reel anlamda en yoğun yaşayan ve sanatsal algısına temel kaynak olarak taşıyanlardan ikisi Akif Paşa ve Recaizâde Mahmut Ekrem'dir. Ölümü ve özellikle çocuk ölümlerini ciddi anlamda yorumlayan şairler bir anlamda ölümün düşsel manifestosunu yazmıştır. İnanmak-inkâr, doğu-batı ve kültürel çarpışmalar arasında şiir dünyalarını kurmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Sisypus, melankoli, Akif Paşa, Recaizâde Mahmut Ekrem, çocuk.

Abstract

The social, psychological and artistic breakdowns created by the Tanzimat in Turkish society are beyond a regulation. Especially for the society that tries to reinterpret its acceptances, the break occurred far beyond what was thought. The intellectual identity that most of the authors of the period carried at the same rate; it caused them to feel these changes and transformations more deeply for them. Death is one of them. The shaking of Islamic assumptions that have been widely adopted in the society and the perceptions such as positivism, realism, determinism and rationalism have created multidimensional gaps. Philosophy, which was not discussed and talked about before, has turned into the material of art. In spite of everything, the continuing in-between, double perception is a general thought uneasiness. We see that the same duality is experienced in poets' approach to death. The ongoing conflict between believing and not believing has also affected the aesthetic material of art. Although it is fiction, the belief that determines the behavioral practices of poetry has come to a point where it constantly questions itself. It is to witness a geography of poetry where metaphysical tremors are wandering when it comes to its own dilemmas. Child and death are two words that can not be harmonized with each other even with the associations at the standard-meaning dimension of the language. Mostly, they have such joint meaning-fields as to call life and death. Two of the reorganisation-period writers of the Turkish Literature are Akif Pasha and Recaizade Mahmut Ekrem living that theme the most intensively in reality and carrying it as a basic source to their artistic perception. These poets commenting the death and especially child-deaths seriously have written in a sense the imaginary manifest of the death. They have tried to establish their poetry-world among the belief-denial, the east-west, and the cultural conflicts.

Keywords: Sisypus, melancholic, Akif Paşa, Recaizâde Mahmut Ekrem, child, death.

Fatih Arslan*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Prof. Dr.

Fırat Üniversitesi

İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ-Türkiye.

Elmek: farslan@firat.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9231-1820

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 30.11.2021

Kabul Tarihi: 01.12.2021

E-yayın Tarihi: 15.12.2021

¹ Yazı Kasım 2008'de Bakü'de yapılan Çocuk Edebiyatları Kongresi'nde sunulan özet/bildirinin genişletilmiş, gözden geçirilmiş halidir.

Atıf/Citation:

Arslan, F. (2021). "Sisypus Dağının Melankolik Arafı: Akif Paşa/Recâizade Mahmut Ekrem Şiirinde Çocuk↔Ölüm Değerleri. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10/26, s. 1-7.

Giriş

Ölüm Kurgulanabilir mi?..

“Çocuk ve Ölüm” dilin standart, statik dünyasında anıştırmalarla dahi olsa birbirine pek yakışmayan, birbirini pek tamamlayan meforik açılımlardır. Varlığı kılma adına, yaşanılabilirliğin nasıl, nedenini kendi doğal yapısında ve çoğu zaman hiçbir artı davranış biçimine girmeden sağlayabilecek kadar üstün meziyetlerle dona(tıl/n)müş insanın en sağlam izi olan çocuk, tabii ki ölüm düşüncesinden uzaktadır. Ama insandaki çıkmaz durumları, çatışmaları, kendi sınırlarını aşan/zorlayan olaylar karşısındaki zayıflığını, çaresizliğini, çelişkilerini trajiğin en üst boyutunda yaşayan âdemoğlu için ölüm, kendi varlığıyla beslenen derin bir mahzendir reel dünya için. Tanrı’nın çizdiği kader dairesi içinde direnen insan, çoğunlukla aksar. Kırılmalar, kırgınlıklar arttıkça hayat kendi anlam dünyası evrenine sıkışır. Başka boyutuyla ezoterik düşün yapısının soylu figürleridir çocuklar. Çünkü hiçbir zaman “Hayal edilen nesnede algıladığımız nesnenin yaşamsallığı ve canlılığı yoktur.” (Scarry, 2007: 11) ve insan yüklenmiş değerlerin ötesindeki tutunmayı yaşama arzusundadır. Çocuktaki bu genel özellik, onu kaosu merkezi olan dünyaya, anne rahminin huzurlu ortamından yeni gelmenin ve kozmostan dış dünyaya açılmanın eşiğine taşır. Bir’eyin, zamana sıkıştırılmış uzamda başlayan yolculuğunda çocukluk dönemi toprağa bağlı bedeninin tinselliğinin de yüksek olduğu yerdir. Her yeni doğan çocuğun yüzünde ışık ve masumiyet olduğu düşüncesi, gelinen yerin kutsal bir mekân olduğu inancının yansımasıdır. “Dünyanın karanlık yanının karşısında aydınlık taraf olarak çocuk olgusunun çıkarılması kaotik ortamı etkisiz bir duruma getirmeye yönelik bir edimselliktir.” (Kanter, 2007: 7). Düzensizliğe, haksızlığa karşı duyargalarının uçsuz bucaksız evrene sonuna kadar açıp başkaldırır. Neredeyse her çocuk kendi kozmosunu kurar. O yüzden her çocuk yeni bir dünya; yeni bir dünya prototipidir. İmlecinin tamamlayıcısı olarak sunduğumuz ölüm ise insanı yaşamsal alandan koparan, olağan ama her gelişinde olağanüstüymüş gibi karşılanan ve hiçbir surette alışılmayan, “en kaçınılmaz tarafımızdır.” (Gasset, 2014: 34). İnsana hem çok yakın hem de çok uzaktır. Bireyi yaşamsal süreçten koparan ölümün, insan üzerindeki yıpratıcı ve tehdit edici etkisi elbette yadsınamaz. Yaşanılan dünyadan kopma, sevdiklerini ve devam yaşantılarını arkada bırakma düşüncesi, kolay kabul edilecek bir olgu değildir. Sonsuzun sonluda ikâme mecburiyetinde kalışı, insanlığın en büyük trajedisidir. Düşün sonsuz kanat çırpınışları, gerçeğin sonlu dünyasına sığmaz, sıkışmaz, yakışmaz.

Her sabah kendi kayasını hayat dağından aşırarak için uğraşan ve beyhude çabayla geri saran ama ölüme yaklaşan anlamsızlığın (absürde) kahramanı *Sisyphus* (Erhat, 2006: 272) gibi insan da bütün uğraşlarının, çabalarının boşluğuna dair farkındalıklar taşır. Çağdaş *Sisyphuslar*, biri diğerine benzeyen insan çevreni, zamanın geçişiyle ontolojik varlık alanlarının sürekli yenilediği zannına kapılır. Aslolan tek realite ölümdür. Ne kadar uğraşılsa, ne kadar yaşam boyutlansa da hep ölümün soğuk yüzü tedirgin Sisyphusların kulağına acı şarkılar söyler. Şüphesiz her ölüm bireyin düşünce dünyasında olumsuzlanır; ancak ölümler içinde çocuk ölümlerinin insan ruhunu daha fazla hırpaladığı muhakkaktır. Babadan çok anne; çünkü anne “...çocuğun ilk ve en önemli ilişki nesnesi, göbek bağı ile bağlantıda olduğu, rahminde aylarca vücutunu/kanını ve bütün yaşantılarını paylaştığı” (Saydam, 1997: 62) asli varlıktır.

Sonrasında belki kendi zamanını yaşama, kendi varlığını var etme, anlam dünyasına kurma adına dünya denilen boyuta geçer. Dış dünyanın ruhlarında oluşturduğu izlenimi iç dünyalarında yoğurarak şiirlerine yansıtan şairlerin, erkek şiir öznelinin; çocuk ölümünü şiirlerinde görmek ve şair zihnindeki tasarımlarına tanıklık etmek alışlagelen bir durum değildir. Mısralar ölümü çocuğa yakıştıramama, çocuktan ayrı düşme ve çocuğun nazik bedeninin toprakta çürüyerek yok olmasını kabullenememe gibi yapısal algılarla örülüdür. Sanatın büyük oranda toplumsal düşünüldüğü, sanatta pragmatist düşüncenin belirleyici olduğu Tanzimat edebiyatının birinci döneminde çocuk temasına ve çocuklara yönelik şiirlere pek fazla rastlanmaz. Eğer Ziya Paşa ifadelerini saymazsak dönemde Akif Paşa'nın küçük yaşta ölen torunu için yazdığı mersiyesi ve Tanzimat edebiyatının ikinci döneminde de Recaiâde Mahmut Ekrem'in oğlu Nijad başta olmak üzere çocuklarının ölümlerinden duyduğu üzüntüyü dillendirdiği, kaderin keyfiliğine yönelik sitelerini aktardığı şiirleri ön plandadır.

Akif Paşa, torununun ölümünden duyduğu üzüntüyü ve ona duyduğu sevgiyi mersiyeye döker; çoğula yaşamdan beklediği ilgiyi görmemiş öznenin ruh hali hâkimdir. Büyük oranda Divan Edebiyatı geleneğinden gelen, ancak şiirlerinde kendi bireysel duygularını, bu edebi mirastan farklı bir şekilde yansıtan Akif Paşa, mersiyesinde söylemin alt değerleri olarak farklı ayrımlara girer. Ölüm düşüncesi, ölüme yaklaşım biçimi, algılama, sorgulama boyutları değişmiştir. Mersiye'nin ilk satırlarından itibaren şiir ruhun yaşamdaki uyumsuzluğu sezilir. Ölüm, ölüp gidenle varlığını hissettirmiş ve öldürülememiş bir olgu olarak hayatta kalanların ruhunda sonsuz yaralar açmıştır. İç dünyanın kapılarını; ruhundaki isyanları, fırtınaları olduğu gibi şiirine yansıtan Akif Paşa'nın şiirsel öznesi kendi dışındaki dünyayı ve akıp giden zamanı kavrar:

"Tıfl-ı nazenînim unutmam seni
Aylar günler değil geçse de yıllar
Telh-kâm eyledi firâkın beni
Çıkar mı hâtırdan o tatlı diller" (Kasır, 2000: 48)

Akif Paşa "tıfl-ı nazeninim" diye hitap ettiği torununun ölmesiyle alt üst olmuştur. Ölümün ayırıcı, eksiltici yönünün ve torununun nazik bedeninin toprak altında çürüyecek olmasının tedirginliği şiirsel yapıyı temellendirmektedir. Bu yönüyle ölüm, yaşamsal değiştircidir. Adem kasidesinde isyankâr bir tutumla karşımıza çıkan, "kendisi murat almadıkça her şeyin yerle bir olmasını" isteyecek kadar sert üslupla, yaşamdan ve insanlardan memnuniyetsizliğini dile getiren, bununla şiirini şekillendirmekten çekinmeyen şiirsel özne, isyanının yerini sessiz ve derinden gelen sitemli hüznü bırakmıştır. Ölümle ortaya çıkan gerçeği kabullenememe neticesindeki içsel karanlık ve ölen kişiye duyulan özlem hem ruhsal hem de bedensel sıkıntıların, huzursuzlukların kaynağıdır:

"Akl ü fikri bütün târûmar ettim
Şaşırıp vâdi-i hayrete gittim.
Nâr-ı hicrin ile eridim bittim
Yaktı kül eyledi firâkın beni" (a.g.e, s.49)

Akif Paşa'nın mersiyesinde kaderi kimi zaman kabullenen, kimi zaman da kaderinden memnun olmayan çelişkili tutumu dikkat çekicidir. Değişen ölüm değil ölümün algılanma biçimidir. İslam etkisinde şekillenen kaderci anlayış skolastik düşüncenin şekillendirdiği Batı merkezli ölüm fikrinden uzaktır. Sorgulayan fakat asli

daireden çıkmayan bir tereddüt... Genel kabullenme, kadere karşı samimi boyun büküşlerle örülü yaşam evrenidir bu. Varoluşçuların ve Epikuros'ten esinlenerek şekillendirdiği "Biz var oldukça o yoktur, o varken de artık bir yoğuz/biz yokken hayat yoktur, ölünce de olmayacaktır." (Tuğcu, 2002: 165) düşünce sistemi ölüm temini bir varlık/yokluk sorgusunda çözümlemeye daha doğru ifadeyle kendi müphemiyetlerinde eritmeye meyyaldir. "Vâdi-i hayret" imgesi ile Hüsn ü Aşk'a göndermede bulunan şiirsel özne geçiş değerlerini kültürel aradalıklarla aşma çabasıdır. Akif Paşa, Allah'a isyan edici bir tutum takınmaz; ancak klasik söylemle feleğe sitem etmekten de geri durmaz. Akif Paşa, ölüm olgusuna yaklaşırken destekleyici imgeler kullanarak ateş-ölüm arasındaki psikanalitik ilintiye de dikkat çekmiştir:

"Feleğin kinesi yerini buldu mu?
Gül yanağın reng-i rûyun soldu mu?
Acaba çürüdü toprak oldu mu?
Öpüp okşadığım o pamuk eller" (a.g.e, s.49)

Değişme, tagayyür, çürüme yok oluş adına trajik ve sert hatırlatma değeridir. Sosyopsikolojik empati kurduğumuz, derin yüklemeler yaptığımız insan biçimlerinin yok olma eşiğinde kalması da oldukça yıpratıcı, bir o kadar tetikleyicidir. Bedenin toprakta çürümesi, topraktan yaratılan insanın toprağa dönmesi ve toprakta bedenini yitirmesi, geride kalanlar için üzücü ve kabullenilemez tavır, durumlar oluşturur. Akif Paşa'nın ölüm kurgusunda ölümle birlikte, yaşanan dünyanın parçalandığını düşünen bireyin sarsıntısı vardır; ancak isyan noktasında değil. Bu psikoloji bireyin ben-merkezci yaşamının göstergesidir. Kendini, çevresindekileri dünyanın merkezinde görme ve bu merkeziliğin ölümle birlikte yok olması dünyanın anlamı yitirmesine sebebiyet verir. Anlamı yitirilen dünyada ölümle gelen kaygı ateşi, ruhsal eksikliklere gebe kurgusal, reel benlik yansımalarının habercisidir. Varlık, var olma sorunuyla karşılaşan birey istediği yanıtları alamayınca onu sorgular; varlık ve varoluş sorunsalı karşısında ortaya çıkan ruhsal bunalım/bunaltı ölümle aynı müphem kimliğe bürünmüştür.

Öksüz Baba/ Sınanmış Deneyim...

Akif Paşa'dan sonra çocuk ölümleri adına en dikkat çekici şiir öznesi Recaizâde Mahmut Ekrem'dir. Kader "Onun ilhamından şiirin tam sesini koparabilmek için bu talihsiz babayı boş yere üst üste dener. O yıldırımın çarptığı yerde bir sene evvelki gezintilerin hatıralarını arar. Ölüm hayatına sadece siyah tüllerden bir dekor ilave etmekle kalır." (Tanpınar, 1997: 482). Ekrem ve ölüm şiirsel boyutta derin malzemelere dönüşecek kadar hayatıyla paraleldir. Çocuklarının ölümü ile karamsar ruh haline bürünen ve iyice çöküntüye uğrayan şair/özne baba, yalnızlığın ve ölüm acısının senfonisine kendini kaptırır. Onun s/özü ağlamaklıdır ve söylem ölümle gelen karanlıklar tarafından kuşatılmıştır. Ağlamaktan yorulan şiir öznesi kendince sağaltmalar bulur; metnini fırtınalı denizin dalgalarıyla boğuşmasının ardından gelen ürpertici bir dinginlik ve durağanlık kaplar:

"Hasret beni cayır cayır yakarken
Bedenimde buzdan bir el yürüyor
Hayâline çılgın çılgın bakarken
Kapanası gözümü kan bürüyor." (Parlatır, vd.,1997: 405)

Ölümün boşluk duygusu, öleni görmeyecek olmanın oluşturduğu terk edilmişlik; birey ruhunda birtakım açmazlar oluşturur. Gelgitler yaşayan hem ölene, yaşamsal alandan koştığı, yaşamdan ayrılmak zorunda kaldığı için üzülen hem de kendini yalnız hisseden birey, sert gerçeklikten kaçarak alternatif teskin dünyaları kurar. “*Bedenimde buzdan bir el yürüyor*” imgesi yanan ruhla ceset soğukluğunun ilk temas ürpertisidir. Ölüme ait özellikler kışa/soğuğa atfedilerek gizil analogi yapılmış; iki güçlü benzerlikle ölümün insan ruhunda doğurduğu trajik çatışmayı daha köklü bir hale getirmiştir. Ekrem, hayalin kendisine sunduğu kaçış imkânlarını değerlendirerek, oğlunun “*hayaline çılgın çılgın bakmakta*” ve acısını hafifletmeye çalışmaktadır. Ölüm karşısında insanın iki temel savunma mekanizması vardır: “*maskeleye ve bastırma*” (Karaca, 2000: 72). İnsan ya ölümü görmeme adına farklı duyumsamalara yönelecek ya da ölümün görünür yüzünü farklı değer, algılama ve duygularla gizlemeye, flu görüngüler haline getirmeye çalışacaktır. Her iki durumda da ölüm daha latif, nahif bir renge bürünür. Şairin, kızı Piraye için yazdığı şiirinde de mezar, ölüm ve çocuk arasında bağlar kurmaya zorlanan bir psikoloji ile karşılaşırız. Kızı Piraye’nin doğarken ölmesi, şairin ruhunda ölüm düşüncesinin ve neden olduğu ayrılığın psikolojik baskılarını arttırmıştır. Kızının mezarını “*mahzen*” olarak düşünen şiir öznesi; mahzenin ağır, ürkütücü ve tedirgin edici özelliği ile mezar kavramını eş değerde tutmaktadır. Geçmiş, Ekrem’de acıların merkezidir; ancak geçmişini unutmak ya da geçmişinden kurtulmak yerine, geçmişi sürekli an’a taşıyan ve an’ı geçmişle aynileştirerek gelecek kaygısını da yitirir. Onda sadece, günün ve ölen çocuğu görmüyor olmanın oluşturduğu kaygı vardır. “*Ölüme mahkûm olmak çok korkunç şeyse de bir hiç uğruna anlamsızlığın kurbanı gibi mahkûm olmak da bütünüyle katlanılmaz bir durumdur.*” (Kundera, 2019: 60) fikrini Ekrem sanki peşinen kabullenmiş; ölümü kendi estetik algılama sürecinin yaşamsal kaynağı haline getirmiştir.

Acının son noktası, yalnız kalma ve kendi içine yönelme arzusudur. “*İnsan anlığının başlıca kaynağı ya da eyleme geçirici ilkesinden birisi acıdır.*” (Hume, 2016: 254). Bu noktadan sonra gözyaşları, yaşam dayatması ve zorunluluğudur. Salt içinde kök salan ve statikleşen zamanlar vardır:

*“Ekserî manzarımda dûr-a dûr
Görürüm âteşin bir ufk-ı bedî’.
O ufuktan çıkıp sönen bir nûr
“Hasret âlûde bir nigâh-ı feci’-
Senin eyler hayâlini teşyî.” (a.g.e., s.406)*

Teslimiyet, başkaldırı, sorgulama ölümün ve kaderin bilinmezleri arasında gezinir. Nihai ayrılık ve santimental duyuş tarzı iki şairde de ortak ruh hallerini, söyleme biçimlerini tetikler. Ateş imgesinin yakıcı ve kül edici çağrışımları nesnenin somut gerçekliğini ya ortadan kaldırması ya da en aza indirmesi sanrısını destekler. Ateşin ölüm biçimi hem Rezaizâde M. Ekrem’in hem de Akif Paşa’nın uzamdaki varlıksal boyutlarını indirgeyici roller üstlenmiştir. İnsanlığın ortak yazgısı olan ölüm, özel anlamda da bireysel yazgıdır, yaşamı eksiltir. Ölümle birlikte çıkan kopuş, neticesinde anlamı tam olarak bilinmeyen, kabullenilen yolculuğu başlatır. Geride kalanlar ancak, gidenlerin “*hayallerini teşyî*” ederek teselli bulabilir:

*“Ölüm... Evet! O da fânilerin felâketidir
Fakat bütün bu felâket, bu hasret ü mâtem
Gidenlere değil, ancak kalanlara â’it!..” (a.g.e., s.405)*

Düş kurmanın yaşamsal bağlarla sağlanması hangi biçim ve boyutta olursa olsun birbirini destekleyen nefeslenmelerdir. Reel veya kurmaca nihayetinde insan olmanın ardışık, trajik çıkmazlarıdır. Ölüme dairlik aidiyet taşımaya da kendi tekrarında zamanın kırılan burçlarına hükmeder. Kabullenmemek, derin ikilemlerde kalmak şiirselliğin teskin imgeleriyle rahatlar. Her türden muhataplığa uygun şiir sözü, adı konmamış aralıklarla yaşama bağlanmayı seçer. “Çocukluğumuzun, içimizde canlı ve şiirsel olarak yararlı kalması, olgular düzleminde değil, düş kurma düzleminde gerçekleşmiştir. Bu süreklilik çocukluk sayesinde, geçmişin şiirini elimizde tutarız.” (Bachelard,1996: 45). Geçmişin şiiri ölümlerde dumura uğrar. Hayallerle örülü çocuk algısının kırılışı beraberinde şiirsel yapıyı da sekteye uğratar. Ruhsal ve fiziksel tahribatla birey kendini dış dünyaya kapatır; çünkü ölümlerle birlikte oluş halindeki zaman “an”da kesintiye uğramıştır. Ölüm, hem ölenler için hem de geride kalanlar için yaşama karşı ödenen en ağır bedeldir. Her hatırlama, şiir öznesinin acı tekrarıdır. Ekrem’de ölüm fikri derinlikli değildir; ölümün metafizik yönü üzerinde fazla durmaz. Şiir öznesi, acının ve bilincindeki güç yitiminin baskısı altında yaşamaya mahkûm bir birey olduğu düşüncesi ile sözünü yapılandırır. Yaşamın mutlak gerçekliği olarak kendini görme, değer yitimiyle son bulur ve özne artık dünyanın en değersiz, mutsuz objesidir. Yaşanılan andan duyulan huzursuzluk ve geçmiş hatırlama isteği uzamsal algıda sıkıntı oluşturur. Şiirsel yapı ruhsal çöküşle cevabın olmadığı soruların ardına düşer...

“Nasıl lâtife-i gaybiyyedir bu, Yâ Rabb
Benim Nijâd’ımı aldın, nedir bunun sebebi?” (a.g.e., 406)

Zaman ve uzam dışı yaşayan şiirsellik, kendi zamanını oğlunun öldüğü zamanla sabitlemiştir. Alınan tavır, zamanın geçip gitmemesine yönelir kimi durumlarda. Ekrem, “Teselli” şiirinde oğlu Nijâd’a kavuşmak için “rûz-ı mahşer”i beklemeye de sabrının kalmadığını söyler: “Gitti artık bir daha gelmez geri... / Bekle ruhum, bekle rûz-ı mahşeri!”. Bu duyuş ve yaklaşımla, sadece bedensel anlamda uzamdaki varlığını idame ettiren şair “ruhunun özünün mahvolmasını” dileyebilecek kadar yaşama küskündür. Ancak bu teselli de zamanla yerini ümitsiz bekleyişlere bırakır. Dünyadan uzaklaşan ve kendi iç sesini dinleyerek ruhsal çatışmaların evreninde içsel bunaltılara maruz kalan şair için zulmet, kalıcı karanlığın adıdır. Ölümün kuşattığı birey, ölenin bıraktığı boşluğu dolduramamanın sarsıntılarını yaşar. Ölüm sadece hayattakinin çaresizliğidir. Akıl ve ruh arasında kalan için aynı oranda gerçeklik/hayalin çift taraflı etkisine açıktır. Tıpkı rüya gibi yaşamın gerçekleşmemiş temennilerini esinler. Rüya da “...kendi tarzında kayıtsızdır. Aynı anda hem kast, hem gerçekleşmez; nesnesi olmayan bir öznedir. Bu nedenle aslında özne de değildir.” (Adorno, 2007: 79). Ölümün boğuk gerçekliğine inanmayan şiir etkisi, onu çepeçevre kuşatan yutkunmadan sıyrılmaya gayretine girer. Yükün ağırlığıyla hissedilen “...bireyin sonu, özne ya da ruhun merkezini yitirmesidir.” (F.Jameson vd.,1990: 75). Zavallı Nijad’ da “Nijad! Öldün mü sen?” der, beklerim bir sayha-i inkâr / Uçan sesler havada bahsederlerken memâtından” gibi satırlar hep ikna edilmemiş sorgular, sorular merkezindedir. Bir iz, işaret, telmih... vb. arzulanır; ancak ölüm gerçek durumu kabullenmede zorluk çekme ya da gerçek olana inanmama isteğiyle yaşamsal süreçte sınır tanımayan reddedişlerin temsilidir. Gerçek olgusundan kendini soyutlama, gerçekle uzlaşmaz tutum sergileme; kendi içinde ve kendine göre bir gerçeklik oluşturarak nesnel gerçekliği yok sayma düşüncesinin gerilimli bir şekilde ruhsal belirsizlikle birleşen yansımasıdır. İnanmama

edimselliği de realiteyi karanlıkta bırakarak hayalin aydınlığına sığınma isteğinin sonucudur. Ekrem'in şiir öznesi, bağlamında daha çok sorgulayan ve sorgularla ekstrem noktaya kadar yükselen ama bir yerde kırılan ve kabullenen mutmain derviş çizgisindedir. Çoğu zaman şiirsel söylem reel yaşantının gelgitlerini daha estetiksel bir üst dille kurma çabasında karşımıza çıkmaktadır. Buna bir de din, kültür gibi ölümün genel belirleyicileri eklerseniz Recai-zâde Mahmut Ekrem'in ölüm karşısındaki sessiz çığlıkları daha net duyulur, duyumsanır.

Sonuç / Mutlak

Ölü aidiyet; ölüm kavramsaldır. Olmayan, üzerine konuşamaz. Yaşayan; bu sebepten var olduğu, düşündüğü sürece ölüme dair konuşma; söyleme gerçekliğini kırma, dağıtma çabasında olacaktır. Nefesle ölüme yaklaşmanın tedirginliği, yapılacaklar listesini kendi değerleriyle kurgulama yetisini taşır. Ölümün bütün farklılıkları izale eden mutlak eşitleyici oluşu, varlığının farkındaki her zihin için cevapları kendince kaotik düzlemlerde his ve söze gelir. Sisypus'un yaşanmışlık dağından aşırıya çalışması ve her defasında altında kalması gibi beyhude niyetlenme, melankolik araftır. Ölmek tecrübe edilemez; çünkü tekerrür etmez. Tekrarı olmayan kendinedir, kolektif eyleme dönüşemez. Her inanç, değer, algı, -izm kendincenin insanı kuşatan cevapsızlığına mahkûmdur.

Mersiye, methiye ve acının kuşattığı ölüm karşısındaki tavır, şathiyyenin yarı ironik yaklaşımını saymazsak, çoğunlukla sanatsal sorgulama niyeti taşımaz. Muhatabın müphemliği ve kuşatılmış her türden değer ölçüleri bunu sınırlandırmıştır. Kendine yenilenen dünyada pozitivizm, determinizm, materyalizm gibi okumalar inanmak/inanmamak arasına boşaltır; varlığın kuralları da daim boşluğu doldurmaya meyyaldır. Akif Paşa ve Ekrem'in arada sınırları zorlayan tavrı sonraki Hamid şiiri ve sonrası için sağlam bir zemin hazırlamıştır. Nihayetinde ölüme dair söz söylemek, yaşayanların hakkı...

Kaynaklar

- Adorno, W. T. (2007). *Rüya Kayıtları*. (Çev. Şeyda Öztürk). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. (Çev. Aykut Derman). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Erhat, A. (2006). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gasset, Ortega Y. (2014). *İnsan ve Herkes*. (Çev. Neyire Gül Işık). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hume, D. (2016). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. Aziz Yardımcı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Jameson, F. vd. (1990). *Postmodernizm*. (Der. Nemci Zeka). İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Kanter, B. (2007). *Tanzimat ve Servet-i Fünûn Şiirinde Çocuk*. (Basılmamış Doktora Semineri). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaca, A. (2000). *İkinci Yeni Poetikası*. Ankara: Hece Yayınları.
- Kasır, H. Ali (2000). *Çocuk Şiirleri*. İstanbul: Denge Yayınları.
- Kundera, M. (2019). *Roman Sanatı*. (Çev. İsmail Yergüz). İstanbul: Afa Yayınları
- Parlatır, İ. vd. (1997). *Recai-zâde M. Ekrem (Bütün Eserleri II)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Saydam, M. Bilgin (1997). *Deli Dumrul'un Bilinci*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Scarry, E. (2006). *Kitapla Hayal Etmek*, (Çev. Bülent O. Doğan), İstanbul, Metis Yayınları.
- Tanpınar, A.Hamdi (1997). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tuğcu, T. (2002). *Yabancılaşma Problemi Hıristiyanlığın Ve Marksizmin Kökleri*. Ankara: Alesta Yayınları.